

UDK 316.7(497.5:497.16)

Stručni rad

Tina VARGA OSWALD (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

tvarga@ffos.hr

SUVREMENO RAZMATRANJE KULTURNIH ODNOSA HRVATSKE I CRNE GORE*

Zbornik *Ivan Mažuranić (1814–1890) i Crna Gora: Cetinje od 27.09. do 01.10.2009.* nastao je u sklopu polivalentnog i međunarodnog potprojekta *Dani Ivana Mažuranića (1814–1890) u Crnoj Gori 2009.* Radove u Zborniku prožimaju teme o Ivanu Mažuraniću i Petru II. Petroviću Njegošu. Riječ je o književnopovijesnim, književnoteorijskim, povijesnim, jezikoslovnim, kulturološkim, metodičkim pa i pravnim temama razvrstanim po poglavljima. Namjera je ovog rada, iako dvije godine nakon izdanja, osvijestiti javnost o iznimnoj važnosti ovog Zbornika koji je rezultat zajedničkog prožimanja dviju susjednih kultura, hrvatske i crnogorske.

Ključne riječi: *Ivan Mažuranić, Petar II. Petrović Njegoš, hrvatska i crnogorska književnost, povijest, jezik i kultura*

Zbornik *Ivan Mažuranić (1814–1890) i Crna Gora: Cetinje od 27.09. do 01.10.2009.* nastao je u sklopu polivalentnog i međunarodnog potprojekta *Dani Ivana Mažuranića (1814–1890) u Crnoj Gori 2009.* Znanstveni susret održao se u Cetinju od 27. rujna do 1. listopada 2009. godine pod pokroviteljstvom i (su)organizatorstvom mnogih institucija: Hrvatskog sabora, Skupštine Crne Gore, gradova Cetinja i Novog Vinodolskog, Hrvatskog-crnogorskog društva prijateljstva *Croatica-Montenegrina* iz Osijeka i Varaždina, Crnogorskog-hrvatskog prijateljskog društva *Ivan Mažuranić* iz Cetinja, Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te Instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje *Vojislav P. Nikčević*. Voditelj je Potprojekta, idejni začetnik i ujedno urednik Zbornika, Milorad Nikčević, redoviti profe-

* *Ivan Mažuranić (1814–1890) i Crna Gora: Cetinje od 27.09. do 01.10.2009.*, glavni i odgovorni urednik Milorad Nikčević, HCDP *Croatica-Montenegrina* RH, Osijek/ CKD *Montenegro-Montenegrina*/ Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević", Cetinje, 2011., str. 859.

sor u trajnom zvanju s Filozofskog fakulteta u Osijeku. Kao rezultat bogatog odaziva i raznolikosti tema proizišlih iz prvotne zamisli Potprojekta o propitivanju i učvršćivanju nacionalnih i etničkih odnosa dviju susjednih kultura objavljen je ovaj zbornik radova iz različitih oblika nacionalne kulturno-povijesne i književne građe.

Radove u Zborniku prožimaju nekoliko izrečenih ili pretpostavljenih tema o Ivanu Mažuraniću i Petru II. Petroviću Njegošu. Riječ je o književnopovijesnim, književnoteorijskim, povijesnim, jezikoslovnim, kulturološkim, metodičkim pa i pravnim temama. Suvremeno iščitavanje njihovih književnih ostvaraja s naglaskom na epove *Smrt Smail-age Čengića* i *Gorski vijenac*, proučavanje i analiziranje zajedničkih interesa i povijesnog razdoblja u kojemu su djelovali i uzajamno se nadopunjavali, govori o neraskidivim vezama tradicionalne, ali i moderne kulture i znanosti. Stoga ni ne čudi da je sižejni naglasak ovog Potprojekta: „golem dug Crne Gore i Crnogoraca prema Ivanu Mažuraniću, velikom pjesniku i banu Hrvatske.“

Tako zadani metodološki okviri otvaraju mogućnost čitanja dvaju nacionalnih identiteta na različitim područjima, od tematsko-motivskog sloja književnog teksta do stilske reprezentacije i žanrovskih odrednica te kulturnog i povijesnog razmatranja zajedničkog razdoblja u širem smislu.

Nakon *Predgovora* Jakova Sablića, slijedi nekoliko uvodnih tekstova unutar prvog dijela zbornika *Inicijativa/ Zavičaj/ Približavanje*. Riječ je o Urednikovu obrazloženju *Zašto Mažuranić u Crnoj Gori?*, kao i *Inicijativi i podršci Projektu*, potom o *Životopisu Ivana Mažuranića* Gorana Ježa, a zaključno s kulturološkim pristupom Vojislava P. Nikčevića *Mažuranić i Njegoš o Crnoj Gori i Crnogorcima*.

U drugom dijelu prikazan je sinopsis s redoslijedom kulturnih događanja odnosno *Programske manifestacije*.

Treći dio Zbornika *Spomenik Ivanu Mažuraniću u Aleji velikana na Cetinju* sadrži nekoliko pozdravnih govora cijenjenih uzvanika: dr. med. Milovana Jankovića, gradonačelnika Cetinja, prof. dr. sc. Vidoja Vujića, zamjenika župana Primorsko-goranske županije iz Rijeke, Lidiye Ljesar, pomoćnice ministra kulture Crne Gore, Tomislava-Tome Kusovca, predsjednika Crnogorsko-hrvatskog prijateljskog društva *Ivan Mažuranić* u Cetinju, Jelene Đurović, prof., direktorice Centralne narodne biblioteke *Đurđe Crnojević* u Cetinju, Đurđice Krišković, prof., ravnateljice Narodnog muzeja i galerije Novi Vinodolski, Đurđice Krišković, prof., ravnateljice Narodnog muzeja i galerije Novi Vinodolski, prof. dr. sc. Milorada Nikčevića, predsjednika Organizacijskog odbora i voditelja projekta, Olega Butkovića, dipl. ing., gradonačelnika Novog Vinodolskog, Ranka Krivokapića, predsjednika Skupštine Crne Gore, Ivanke Rosandić, prof., predstavnice Hrvatskog sabora, akademika Božidara

Nikolića, predsjednika Dukljanske akademije nauka i umjetnosti i prof. dr. sc. Ane Pintarić, dekanice Filozofskog fakulteta u Osijeku, izaslanice Rektorice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku prof. dr. sc. dr. h. c. Gordane Kralik.

U četvrtom dijelu *U sazvyježđu znanosti* sadržane su studije sudionika, od kojih su najprije zastupljena tri izlaganja kao plenarna predavanja, a potom 40 preostalih pristiglih iz Hrvatske, Crne Gore, Srbije, Bosne i Hercegovine, Ukrajine, Mađarske i Njemačke.

Predavanja otvara Petar Strčić radom *Ishodište i temelji života i djela te baštine Ivana Mažuranića i njegova roda* o povijesnim okolnostima koje su utjecali da se Ivana Mažuranića uz Gaja, Strossmayera, Račkoga i Starčevića uvrsti među pet najznamenitijih Hrvata 19. stoljeća. Slijedi rad Milorada Nikčevića *Demonski karakter lika Smail-age Čengića Ivana Mažuranića u istočnoeuropskom i zapadnoeuropskom kontekstu* u kojemu komparativnom analizom imanentne književne poetike Mažuranićeva djela *Smrt Smail-age Čengića* prema osobinama glavnog protagonista djela autor zaključuje pripadnost i nadilaženje određene skupine demonskih junaka europskog romantizma. Završno plenarno predavanje pripalo je Ljudmili Vasiljevoj koja u svom radu *Jezik u doba Njegoša, Mažuranića i Ševčenka* prikazuje usporedo procese stvaranja književnog jezika u ukrajinskoj, crnogorskoj i hrvatskoj književnosti 19. stoljeća. Riječ o je trima književnicima, koji vlastitim jezikom potvrđuju zajedničku crtu kulturnog i geopolitičkog objedinjenja vlastitog naroda, Tarasu Ševčenku, Petru II. Petroviću Njegošu i Ivanu Mažuraniću.

Iako je uslijedio rad u sekcijama, autori su u Zborniku raspoređeni abecednim redoslijedom. Miomir Abović u radu *Aspekti upotrebe i obrazovanja vezničkih jedinica u jeziku Ivana Mažuranića* razmatra upotrebu veznika u odnosu na suvremenu jezičnu normu crnogorskog jezika. Naslovljenim radom *J. G. Herder i njegove ideje kod Ivana Mažuranića* Josip Babić ukazuje na svjetonazore i političko-ideološke stavove i određuje ih za primjer recepcije ideja njemačkog književnika, filozofa i teologa Johanna Gottfrieda Herdera. Posebno ističe Herderovu ideju o pravu svakog naroda na vlastitu kulturu i privredni razvoj koja je dobila značajno mjesto u okvirima hrvatskog preporoda. U radu *Neke značajke socijalno-ekonomskih prilika u Hrvatskoj i Slavoniji za vrijeme Ivana Mažuranića* Ivan Balta izdvaja kao presudno društveno-političko razdoblje od Nagodbe do razvojačenja Vojne granice za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića kao i njegove vizije o autonomiji. Ana Bede prikazuje *Problemsko-stvaralački pristup djelu Smrt Smail-age Čengića Ivana Mažuranića* odnosno metode i metodičke pristupe u analizi epa u nastavi hrvatskog jezika u osnovnim i srednjim školama. Ironično naslovljen suautorski rad *Jesu li Mažuranić i Njegoš maturirali?* Mirjane Benjak i Marka

Ljubešića donosi rezultate istraživanja programa u nastavi hrvatskog jezika u srednjim školama koji, kada je riječ o hrvatskom književniku Ivanu Mažuraniću i crnogorskom književniku Petru Petroviću Njegošu, upućuje prilikom odabira interpretacije na idološke odnosno političke kriterije. Polazeći od tih rezultata, autori su predložili nove metodičke postupke. Slaven Bertoša u radu *Odjeci djelatnosti članova obitelji Mažuranić u „Našoj slogi“* analizira djelatnost članova obitelji Mažuranić unutar kulturnih tema prve istarske novine *Naša sloga*. Ante Bežen uspoređuje *Mažuranićev školski zakon iz 1874.* godine, kako je i sam rad naslovljen, s današnjim zakonom o osnovnom školstvu u Hrvatskoj i Crnoj Gori. Zaključuje da su neke odredbe prevladane društvenim razvojem, dok neke ni danas nisu dostignute. Mogućnost utjecaja pravno-povijesne vrijednosti Vinodolskog zakona na crnogorska pravna vrela analizira Čedomir Bogićević u radu *Pravno-povijesne vrijednosti Vinodolskog zakona i suvremena jurisprudencija*. Ivan Bošković interpretira sadržaj Mažuranićeva političkog članka *Hrvati Mađarom* s naglaskom na retoričke i stilske osobine kako stoji i u naslovu *Hrvati Mađarom – politički spis i umjetničko djelo*. Mirna Brkić izdvaja brojne poslovice sa zajedničkom namjerom poantiranja odnosno *Paremiologizmi u spjevovima Smrt Smail-age Čengića Ivana Mažuranića i Luča mikrokozma Petra II. Petrovića Njegoša*. Na nepravilnosti u recepciji i interpretaciji Mažuranićeva djela kojima je svrha promicati pučku balkansku paradigmu i isticati je iznad nacionalne, upozorava Miljenko Buljac u radu *Pučka, nacionalna i nadnacionalna paradigma u znanstvenim pristupima Mažuranićevim djelima*. Slavka Daković u radu *Ivan Mažuranić (1814–1890) u nastavi književnosti u crnogorskim školama* analizira Mažuranićevu i Njegoševu usporednu pojavu i njihov značaj od 1945. godine pa sve do danas. Marko Dragić promatra Mažuranićev ep *Smrt Smail-age Čengića* u kontekstu suvremenoga narodnog pripovijedanja pri čemu navodi velik broj izvorno zapisanih predaja. Rad je naslovljen *Harač i drugi zločini u Mažuranićevu spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i u suvremenom narodnom pripovijedanju*. Čedomir Drašković razmatra interpretacije i sumnju u autorstvo u radu *„Smrt Smail-age Čengića“ Ivana Mažuranića u interpretaciji crnogorske književne kritike*. Žarko L. Đurković predstavlja kulturološki pristup Vojislava P. Nikčevića o etničkom razmatranju Crnogoraca u radu *Mažuranić i Njegoš o Crnoj Gori i Crnogorcima u interpretaciji Vojislava P. Nikčevića*. O različitim oblicima formiranja jezičnog standarda pisala je Lorentana Farkaš. U radu naslovljenom *Koncepcije o optimalnom tipu standardne (novo)štokavštine u Mažuranićevo doba* posebno je naglasila da iako su tridesete godine 19. stoljeća bile pod utjecajem Vuka Stefanovića Karadžića, one su samo jedna od razvojnih faza hrvatskog jezika. Borislav Jovanović u radu *Umjetnička kristalizacija u spjevu „Smrt Smail-age Čengića“* iznosi vlastiti

doživljaj epa u odnosu na hrvatsku i crnogorsku književnost. *Nastavna obrada spjeva Ivana Mažuranića „Smrt Smail-age Čengića* rad je Sofije Kalezić koja se zalaže za pluralistički pristup. Prednost daje obradi fenomenoloških, psiholoških i strukturalističkih pitanja. Svetlana Kalezić Radonjić pronalazi odjeke Mažuranićeva poetskog jezika i sintakse u cjelokupnom stvaralaštvu Ivane Brlić-Mažuranić. Rad je naslovljen *Refleksi Mažuranićeva utjecaja u djelu Ivane Brlić-Mažuranić*. Novak Kilibarda predlaže i naglašava kritički pristup epovima *Gorskom vijencu* i *Smrt Smail-age Čengića* u radu *Refleksi i specifičnosti Njegoševa i Mažuranićeva anti-islamizma*. Olga Kravec donosi osvrt na bogatu zastupljenost ne samo natuknica, već i prijevoda u radu naslovljenom *Ivan Mažuranić i Petar II. Petrović Njegoš u ukrajinskoj znanstvenoj riznici*. Razlike na jezičnoj razini epova *Smrt Smail-age Čengića* i *Gorski vijenac* uočava Miloš Krivokapić u radu *Njegoš i Mažuranić – lingvističke paralele*. Zaključuje kako je nasuprot Mažuranićeva jezika kao životnog imperativa, Njegošev jezik samo sredstvo pjesničkog stvaranja. U radu *Smail-age Čengić – epski kliše, narodno pamćenje i stvarnost, ili prilozi za portret odvažnog turskog muteselima* Dragana Kujović interpretira uvriježenu sliku u narodu glavnog lika između dobra i zla. Radmilo Marojević donosi poredbenu tekstološku analizu Mažuranićeva epa i Njegoševe epske trilogije u radu naslovljenom *Ka tekstologiji smrti Smail-age Čengića* opravdavajući naslov potragom za korijenom prezimena, refleksom jata i rekonstrukcijom suglasnika, samoglasnika i dr. Lujo Medvidović daje pregled znanstvenog doprinosa u radu *Pogledi i ostvaraji Vladimira Mažuranića na jezik prava i povijesti* kada je riječ o podizanju svijesti o jeziku i produbljivanju namjera svoga oca Ivana Mažuranića. Povijesni se i književni odnos hrvatskog i crnogorskog bana analizira u radu Marijana Miljića *Smail-age Čengić između bana crnogorskog Novice Cerovića i hrvatskog bana Ivana Mažuranića*. Sanja Mišković otvara suvremeni pristup književne teorije koji označava objedinjenje povijesti i stvarnosti i njihovo pretvaranje u fikciju. Zapaža kako je književnost hrvatskog narodnog preporoda ostala izvan romantičarskih kompleksa zapadnoeuropske književnosti. Rad je naslovljen *Igra fikcije i stvarnosti u Mažuranićevom književnom djelu*. Ljiljana Pajović-Dujović nudi novo čitanje glavnog lika kao jednog od toka realizacije ironijsko-parodijskog kompleksa u radu *O modelovanju Smail-aginog lika u Mažuranićevom spjevu*. Ana Pejanović uspoređuje frazeološke jedinice u radu *Stalni epiteti kao frazeološki žanr u spjevovima Smrt Smail-age Čengi(ji)ća i Gorskog vijenca*. Ana Pintarić pronalazi prema naslovljenom radu *Biblijsku sliku pastira/svećenika u slikarstvu i književnostima*. Riječ je o četirima umjetničkim djelima: u evanđeoskoj slici Kristova susreta sa stadom i krštenja na rijeci Jordan, u slici *Krist se pojavljuje pred ljudima/ Dolazak Mesije* Aleksandra Andrejevića

Ivanova i u epovima Ivana Mažuranića i Petra Petrovića Njegoša. Krsto Pižurica donosi komparativnu analizu triju književnika prema likovima svojih djela u radu *Pjesnik i književni lik – Puškinova Tanja, Mažuranićev Safer i Alićev Riko Gizdić*. U radu *Ivan Mažuranić u korespondenciji Rački-Strossmayer* Maja Polić izdvaja istoimeni dokument kao ključni u analizi Ivana Mažuranića kao političke ličnosti. Aleksandar Radoman iznova pokreće pitanje autorstva epa *Smrt Smail-age Čengića* u radu *Povodom jedne književne kontraverze*. Radoslav Rotković upozorava i ujedno se nadovezuje na prethodni rad o jedinstvu povijesti i umjetnosti u odnosu *Mažuranić-Njegoš*. U radu *Školska interpretacija interpretacije Smrti Smail-age Čengića Ivana Mažuranić* Jakov Sabljic predlaže inovativnu metodičku realizaciju. Prijedlog metodičke obrade zasniva se na aktualiziranju tumačenja Muhsina Rizvića. Za važan cilj interpretacije autor naglašava autorski i povijesni kontekst nastanka djela. Alojz Štoković u radu *Mažuranićeva domovina u političkom konceptu velike Ilirije* analizira utjecaj Hrvatskog narodnog preporoda na Mažuranićevo političko i književno promišljanje o Velikoj Iliriji. Željko Uvanović preispituje prisutnost bidermajerske poetike u radu *Izvorna religiozna poezija i prepjevi Petra II. Petrovića Njegoša i Ivana Mažuranića u kontekstu njemačke književnosti*. Vladimir Vojinović povlači pitanje gubitka crnogorskog identiteta kao posljedice smanjenog broja tekstova o životu i djelu Ivana Mažuranića. Rad je naslovljen *Ivan Mažuranić u međuratnoj crnogorskoj periodici*. Lidija Vujačić proučava antropološku sliku nacionalnog subjekta ili entiteta kao podloge za stvaranje umjetničkog djela u radu *Antropološki kroki – „imidž“ Crne Gore kao inspiracija za ep Smrt Smail-age Čengića*. U posljednjem radu u Zborniku *Hrišćanska „jeres“ – upoređenje: Njegoš i Mažuranićev spjev Smrt Smail-age Čengića* Sreten Zeković analizira zajednički povijesni, kulturološki i etnički kontekst dvaju velikana.

Zbornik završava slikovnim i dokumentacijskim prilogima, kao i novinskim isječcima o kulturnim događanjima vezanim uz znanstveni simpozij.

Radovi u Zborniku svjedoče o jednoj drukčijoj književnoj znanosti od one kakva se poznaje i njeguje. Književnost i povijest više se ne promatraju kao izolirano i autonomno područje, nego kao osebujno, različitim žanrovima i događajima hibridno kulturno područje u kojemu se otvara prostor za „ispravljanjem velike povijesne nepravde prema čovjeku preporoditelju, banu pučaninu, državnom kancelaru i zastupniku u Hrvatskom saboru te nadasve velikom pjesniku i Njegoševom suvremeniku Ivanu Mažuraniću.“ Zahvalnost se ponajviše odnosi na potvrđivanje vlastitog crnogorskog identiteta: „dok najveći hrvatski pjesnik Crnogorce bez ikakve dileme tretira kao samorodan narod i naciju, vodeći crnogorski pjesnik često ih sekundarno identificira „Srbima“ (...)“.

U uvjerenju da i autori radova Zbornik doživljavaju kao otvoreno djelo, kao znanstveni rad koji će se – valja se nadati – na novim skupovima stalno dorađivati, ugodno je znati da je napokon učinjen onaj prvi, i za to presudni korak: Zbornik koji povezuje dva velikana hrvatske i crnogorske književnosti, Ivana Mažuranića i Petra II. Petrovića Njegoša. Kao takav Zbornik je ne samo dugoročan rad, već i u prvome redu kulturno intrigantan zbog okolnosti u kojima su živjeli i djelovali spomenuti velikani, ali i današnji autori radova o njima, kao i zbog kulturne baštine koja po svemu sudeći pripada dvama nacionalnim prostorima, zacijelo bogatim, ali svakako neistraženim.

Tina VARGA OSWALD

ON THE CONTEMPORARY CULTURAL RELATIONS BETWEEN CROATIA AND MONTENEGRO

The collection of papers entitled *Ivan Mažuranić (1814–1890) i Crna Gora: Cetinje od 27.09. do 01.10.2009.* was prepared as a part of a polyvalent international sub-project: *Dani Ivana Mažuranića (1814–1890) u Crnoj Gori 2009.* The papers in the Collection encompass various topics about Ivan Mažuranić and Petar II Petrović Njegoš, ranging from literary-historical, literary, historical, linguistic, cultural, and methodological to legal and other issues, classified in several sections. It is the intention of this paper, written two years after the release of the Collection, to remind the general public of the significance of this work that resulted from permeation of two neighboring cultures, Croatian and Montenegrin.

Key words: *Ivan Mažuranić, Petar II Petrović Njegoš, Croatian and Montenegrin Literature, history, language and culture*